

DOI 10.26886/2520-7474.3(29)2018.4

UDC 378.091

**DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL EDUCATION IN EUROPE:
ANALYSIS OF DOCUMENTS OF THE INTERNATIONAL INSTITUTIONS**

I. Sikorskaya, PhD in Public Administration, Associate Professor

Institute of Higher Education, National Academy of Pedagogic Sciences of
Ukraine, Kyiv, Ukraine

The purpose of this study is to trace the dynamics of development of intercultural education within the framework of education policy in Europe. A brief description of the development of intercultural education during the previous four decades has been presented. The main part of the article is devoted to the analysis of documents of the international institutions concerning the development of intercultural education during the last decade. The conclusions emphasize that the rhetoric of the European educational policy of the last decade undoubtedly covers intercultural education, while it is too early to talk about intercultural education as a separate field.

Key words: multicultural pedagogy, intercultural education, education policy, national level, international institutions

*кандидат наук з державного управління, доцент, І. Сікорська
Розвиток міжкультурної освіти в Європі: аналіз документів
міжнародних інституцій / Інститут Вищої Освіти Національної
Академії Педагогічних Наук України, м. Київ, Україна*

Метою цього дослідження є простеження динаміки розвитку міжкультурної освіти в рамках політики освіти в Європі. Представлено стислий опис розвитку міжкультурної освіти протягом попередніх чотирьох десятиліть. Основна частина статті присвячена аналізу документів міжнародних інституцій щодо

розвитку міжкультурної освіти протягом останнього десятиліття. У висновках наголошується, що риторика загальної освітньої політики Європейських країн останнього десятиліття, безсумнівно, стосується міжкультурної освіти, в той же час ще зарано говорити про міжкультурну освіту як окрему галузь.

Ключові слова: мультикультурна педагогіка, міжкультурна освіта, освітня політика, національний рівень, міжнародні інституції

Вступ. Міжкультурна освіта як суб'єкт освітньої політики в Європі останнім часом зазнає значних змін. Більшість вчених і політиків вважають, що міжкультурна освіта (МО) є ключем до активного громадянства та розвитку демократії, і окремі країни та міжнародні інституції, як правило, базують свою політику на цьому припущенні. Більшість європейських держав започаткували відповідні політичні кроки, і більшість з них, принаймні, проголошують важливість міжкультурної компетенції та навичок міжкультурного спілкування серед своїх громадян. Освіта на всіх рівнях була і залишається ключовою частиною процесу інтеграції мігрантів у приймаючі суспільства: починаючи із дошкільної освіти і завершуючи освітою для дорослих. Органи влади ЄС відіграють важливу роль у започаткуванні або заохоченні реформ у сфері міжкультурної освіти в різних національних системах з тим, щоб допомогти дітям, молоді та дорослим стати здатним до міжкультурного діалогу. Сьогодні, очевидним є факт, що транснаціональна та національна освітня політика стає все більш взаємозалежною, однак, як це виявляється на різних національних та місцевих аренах, залишається відкритим питанням і предметом досліджень [1].

Метою цієї статті є відстеження динаміки розвитку МО в межах освітньої політики в Європі за останній десятирічний період через

величезні зміни, що відбулися в галузі освіти в Європі за таких обставин, як глобалізація, вплив міжнародних організацій на освітню галузь та надзвичайним потоком мігрантів та біженців до Європи. Метою статті є також спроба відповісти на наступні питання:

- Яка саме освітня політика була розроблена з метою сприяння соціальної інтеграції етнічних, релігійних та інших меншин?
- Як змінювалась мова офіційних документів, що реформуються в мінливих соціально-політичних умовах протягом останнього десятиліття?

Виклад основного матеріалу. Рада Європи схвалила стратегію мультикультурної педагогіки в 1970-х роках [2]. Однак епоха розвитку мультикультурної освіти в Європі розпочалася у 1980-х роках, коли більшість сімей-іммігрантів вирішилися на постійне проживання в приймаючих країнах, що призвело до посилення багатокультурності європейських суспільств [3, с.392]. У ці часи основна увага була спрямована на освіту для іммігрантів, тобто розроблялись програми з певною «дефіцитною орієнтацією», які враховували освітні недоліки дітей-іммігрантів, такі як погане володіння іноземною мовою, недостатня попередня освіта, відсутність досвіду соціалізації та ін. Метою цього типу програм було усунення прогалин та, таким чином, сприяння інтеграції дітей мігрантів у систему освіти країни перебування. Другий тип програм був спрямований на збереження їхньої первинної культурної ідентичності, відтвореною мовою, традиціями та звичаями країни походження. Проте, ці програми незабаром стали об'єктом критики, бо вони розглядались як інструмент сегрегації та стигматизації. Замість компенсації недоліків освіти та збереження оригінальних культурних ідентичностей, ці програми розглядали дітей-іммігрантів як окремі групи з особливими потребами [3, с.405].

Зростаюча зацікавленість у мультикультурній освіті почала простежуватись в офіційних дискурсах та політичному законодавстві в Європі лише в 1990-х роках, завдяки заохочуваній політиці міжнародних організацій таких як ЮНЕСКО, Інституті Світового Банку, ОБСЄ. У сфері освіти Рада Європи прийняла безліч рекомендацій, спрямованих на розвиток і впровадження мультикультурної освіти в державах-членах ЄС [4].

У цей період найважливіші аспекти мультикультурної педагогіки були використані національними органами освіти в ряді європейських країн, таких як Швеція, Нідерланди, Велика Британія, Бельгія, Італія, однак підходи були різними, а також прогрес у просуванні культурного плюралізму через освіту центральними освітніми органами. Ситуація у Східній та Центральній Європі того періоду була несприятливою, оскільки під час комуністичних режимів в цих країнах з точки зору комуністів не було підстав викладати культурну різноманітність або розглядати цю перспективу в освіті [5].

На початку XXI-го століття МО в рамках контексту освітньої політики в Європі зазнала відродження як теоретичний дискурс та педагогічна практика. У цей період було видано чимало документів, що вказувало на необхідність проведення реформ, пошуку нових підходів, методів та інструментів розвитку та вдосконалення МО.

У 2001 році Рада з питань освіти, молоді та культури Ради ЄС оголосила про роль освіти, зазначивши, що "системи освіти і навчання повинні примусити людей визнати, що в нашому суспільстві немає місця расизму та нетерпимості" [6].

Треба зазначити, що в офіційних документах частіше використовувався термін «міжкультурна освіта» ніж «мультикультурна освіта». У 2002 р. Рада Європи випустила документ "Нові виклики міжкультурної освіти: релігійне різноманіття та діалог в Європі", в якому

визначено релігійне різноманіття міжкультурної освіти [7]. Заключна декларація 21-ї сесії постійної конференції європейських міністрів освіти також була присвячена міжкультурній освіті. Афінська Декларація закликала європейські держави до заохочення до ефективної міжкультурної освіти, включаючи релігійний вимір, та було вказано на необхідність відновити концептуальні дослідження з міжкультурної освіти [8].

У 2005 році Комісія Європейських Співтовариств випустила "Рекомендацію Європейського Парламенту та Раді Європи про ключові компетенції для навчання протягом усього життя". Міжкультурні та громадянські компетенції визначались як знання та навички, які забезпечують людей комфортним життям у все більш культурно різноманітних суспільствах.

Вивчення документів Європейського Союзу цього майже сорокарічного періоду показало, що принаймні теоретично було визнано культурне різноманіття багатьох європейських держав і висвітлено заклик до певних дій у галузі освіти.

Мультикультурна або міжкультурна освіта? Говорячи про семантику двох термінів, про їхнє етимологічне, культурне тлумачення та визначення, було виявлено, що велика частина літератури, що розглядається, все ще не дає остаточної відповіді на це питання, оскільки існує різноманітність ідей, поглядів та читань.

Так наприклад, Ф. Хекман стверджує, що "деякі віддають перевагу терміну міжкультурна освіта, підкреслюючи діалог та взаємодію, а інші історично дотримуються ідеї мультикультурної освіти" [9]. Часто різниця у використанні термінів здається переважно географічною. У Європі переважним терміном є міжкультурна освіта, тоді як особливості Сполучених Штатів, а також решта Північної

Америци, Австралії та Азії використовують термін "мультикультурна освіта" [10, с.248].

Британський дослідник Д. Коулбі пояснив, що термінологічний зсув від мультикультурної освіти до міжкультурної освіти, пов'язаний з нападом на мультикультурну освіту в тому сенсі, що існує стурбованість тим, що мультикультурна освіта не надає безпосереднього вирішення питань расизму [11].

Всебічну критику мультикультурної освіти представила М.Левінсон у своїй роботі "Мапа мультикультурної освіти":....." мультикультурна освіта "обтяжується багатьма різними концепціями, тому вона неминуче суперечить як теоретично, так і практично; навіть у своїй найбільш належній, послідовній і ефективній реалізації вона не може одночасно досягти всіх цілей, до яких покликана» [12, с433-434].

Говорячи про офіційні документи, вони повторюють академічні дебати щодо умов використання та їхньої відповідності соціальній інтеграції. ЮНЕСКО визначає міжкультурну освіту як більш динамічну концепцію, орієнтовану на взаємодію, тоді як мультикультурна освіта стосується тільки культурної різноманітності [13]. Міжкультурність може бути визначена як "динамічний процес, за допомогою якого люди з різних культур взаємодіють, щоб дізнатись та поставити під сумнів їхню власну культуру". Вона визнає нерівність у суспільстві та необхідність її подолання. Це є процес, який вимагає взаємної поваги і визнає права людини. Основні риси цієї концепції полягають у відкритості та взаємодії [14]. Міжкультурна освіта також розглядає культуру як динамічну і розвивається, попереджаючи проти того, щоб культура стала статичною та детерміністичною.

Цікаво, що мультикультурна та міжкультурна освіта часто використовуються так, ніби ці терміни універсально зрозумілі і стосуються лише одного виду освіти. Хоча вони можуть приймати різні

напрямки і мати різні акценти, вони обидві вивчають різні культури, розвивають демократію та націлені проти дискримінації та забобонів. Підсумовуючи цю частину дослідження, можна стверджувати, що мультикультурна і міжкультурна освіта, безсумнівно, продовжуватимуть співіснувати в академічній сфері та відображатися у політичних дебатах. Вони оновлять форми та взаємозв'язки, щоб доповнювати одна одну і слугувати найкращим ідеям демократії.

Останнє десятиріччя в Європі не можна назвати періодом мирного, гармонійного розвитку мультикультурних суспільств, де громадяни цінують культурне різноманіття. Міграція вважається історично високою, а потоки біженців останніх років були визнані чиновниками ЄС як криза. На жаль, прояви упереджень, дискримінації та ненависті стали спільними, а окремі політичні партії виступають із екстремістськими ідеями. Тому зростає тенденція погляду на імміграцію, культурне різноманіття та мультикультуралізм лише через призму потенційних загроз та проблем. Незважаючи на те, що ці проблеми пов'язані з соціально-економічною та політичною нерівністю та непорозумінням між людьми з різним культурним походженням та приналежністю. Таким чином, існує підвищений імператив для розвитку міжкультурної освіти, як типу освіти, який допомагає жити разом представникам різних культур. Міжкультурна освіта для XXI століття найкраще передбачена як прикладна соціальна наука, що сприяє діалогу між культурами та цивілізаціями, а також підтримує розвиток демократичних багатокультурних суспільств [15, с.539].

Останнє десятиліття відзначається як дуже вирішальне для розвитку міжкультурної освіти у зв'язку з приверненням уваги до цього типу освіти з боку світових органів влади. Це проявляється завдяки виробленню спільних рекомендацій, декларацій (наприклад, ЮНЕСКО), окремих документів, звітів та міжнародних опитувань

(наприклад, ОБСЄ) або повідомлень, висновків та резолюцій (наприклад, ЄС).

2006 рік для був відмінним для міжкультурної освіти, завдяки документу ЮНЕСКО про міжкультурну освіту з певною кількістю значних принципів, які можна визначити як посібник для міжнародних дій у сфері міжкультурної освіти. Ці принципи підкреслювали активну та повну участь всіх студентів у сприянні розумінню та солідарності між окремими особами та етнічними, соціальними, культурними, релігійними групами та націями [16].

2008 рік був оголошений роком міжкультурного діалогу. Видана Радою Європи "Біла книга з міжкультурного діалогу" розглядає міжкультурну компетенцію як вирішальну спроможність, яку повинна розвивати кожна людина. Платформа міжкультурного діалогу випустила документ «Райдуга», який став еталоном для МО в Європі: «... Освіта є перш за все місцем для заохочення та практики міжкультурного діалогу. Формальне та неформальне навчання має сприяти міжкультурному діалогу. Міжкультурне навчання має просуватись у кожній віковій групі» [17].

У 2008 році Європейська комісія відкрила дискусію щодо того, як освітня політика може краще вирішувати проблеми, пов'язані з імміграцією та внутрішніми потоками ЄС, шляхом прийняття Зеленої книги "Міграція та мобільність: проблеми та можливості для систем освіти в ЄС" 18(Європейська комісія, 2008 р.). Основні питання були сформульовані, щоб підвищити рівноправність освіти; як задовольнити зростаючу різноманітність рідних мов та різноманітні культурні перспективи та навчати міжкультурної компетенції; як адаптувати навички вчителів та заповнити прогалини між сім'ями мігрантів та приймаючими громадами.

У Світовому звіті ЮНЕСКО, 2009: "Інвестиції в культурне різноманіття та міжкультурний діалог": було підкреслено, що культурна грамотність має стати основою для сучасного [19].

У 2009 році Рада ЄС прийняла "Висновки Ради ЄС щодо освіти дітей мігрантів", яка вимагає, щоб держави-члени пропонували таким дітям безкоштовне навчання, включаючи викладання офіційної мови або однієї з офіційних мов приймаючої держави, а також викладання рідної мови та культури країни походження. Висновки підтвердили, що освіта має важливий внесок в успішну інтеграцію мігрантів у європейські суспільства [20].

У 2011 році один із розділів Доповіді групи видатних осіб Ради Європи був присвячений освіті дітей мігрантів, однак пов'язуючи її винятково з подальшим працевлаштуванням новоприбулих: «Освіта має очевидну і суттєву роль у підготовці людей, особливо новоприбулих людей, і серед них, особливо жінок і дітей, - для того, щоб знайти роботу та таким чином брати участь у житті суспільства. Крім того, освіта повинна забезпечити їм знання про роль та роботу соціальних інститутів та нормативно-правових актів, а також про норми та цінності, які є обов'язковим елементом у функціонуванні суспільства "... новоприбулих дітей мігрантів в системі освіти, забезпечуючи їм адекватні мовні навички, готуючи їх до успішного переходу зі школи на ринок праці" [21].

У 2015 році Європейська Комісія представила документ: "Школа, професійно-технічна освіта та освіта дорослих, що допомагають новоприбулим біженцям у Європі", із результатом опитування щодо практик та проблем організації, що займаються шкільною освітою, професійною підготовкою та навчанням дорослих, на підтримку мігрантів та біженців. Примітно, що, відповідаючи на питання про внесок Європейської Комісії у вирішення питань, пов'язаних із кризою

біженців, більшість відповідей (69,73%) полягала в необхідності поширення інформації про належні практики. Це лише підтверджує той факт, що відсутність такої інформації може сформувати скептичну реальність у відношенні до ідей міжкультурної освіти [22].

У січні 2016 року ЄС прийняв резолюцію "Міжкультурний діалог, культурне різноманіття та освіта", в якій наголошено на важливості навчання міжкультурного діалогу, що є важливим інструментом управління конфліктами та розвитком глибокого почуття приналежності. Викладачі, батьки, неурядові організації та організації з прав людини є ключовими гравцями в процесі просування та впровадження МО [23].

Безсумнівно, ці політичні документи були видані, щоб надати більше політичної ваги міжкультурній освіті як педагогічному підходу, який полягає у виконанні зобов'язань ЄС щодо інтеграції, сприяння культурної різноманітності багатомовності, та розвитку міжкультурного діалогу.

Потрібно підкреслити, що Європейська Комісія ініціювала численні програми з метою доповнення та вдосконалення практик освіти для включення дітей мігрантів у суспільства. Можна перерахувати кілька: Європейська мережа політики SIRIUS спрямована на навчання мігрантів. Мережа EURYDICE надає навчальним закладам та організаціям рекомендації та належні практики як адаптувати мігрантів у сфері освіти. Європейська мережа заходів з міжкультурної освіти (ENIEDA) сприяє обміну найкращими практиками щодо інтеграції мігрантів та фінансування відповідних проектів на різних рівнях освіти. У жовтні 2016 р. в рамках програми Еразмус + було заплановано, що особлива увага буде приділено проектам, що підтримують соціальну інтеграцію, зокрема біженців та мігрантів, а також проекти, що запобігають радикалізації.

Протягом майже 50-річного періоду Європейська Комісія періодично проводила опитування, щоб перевірити, якими способами діють освітні системи держав-членів ЄС, як змінилась та розвивалась європейська політика в умовах змін соціального середовища. Було створено Відкритий Метод Координації як внутрішньо-європейський засіб управління, за допомогою якого ЄС визначає спільні проблеми серед держав-членів, визначає найкращі практики та закликає країни переглянути існуючі національні політики [24, с.478-479].

Як зазначає А.Фаас (2011), незважаючи на заклики щодо уніфікованого міжкультурного виміру освіти (наприклад, Рада Європи 2002, 2003, 2005, 2007, Європейська Комісія 2008), всі країни ЄС мають значну автономію в галузі освіти [25]. Країни, які знаходяться на передньому краї – це північні країни, а також Португалія, Бельгія, Естонія (www.mirex.eu). Останнім часом більшість уваги приділяється Фінляндії, яка, крім наданих широких прав іммігрантам, є офіційно двомовною, має дві офіційно визнані церкви, надала саамську культурну автономію, а також визнала інші історичні меншини. Освітня політика в Німеччині, як і раніше характеризується як більш винятковий освітній підхід. Нідерланди відмовилися від колишнього мультикультурного курсу в освіті, який відображався в міжкультурній політиці останніх років. Франція та Велика Британія змінили свою політику протягом останніх десяти років, коли МО зникло із загальноосвітнього дискурсу. У Франції головною метою стала мовна та культурна асиміляція, яка офіційно названа інтеграцією учнів-мігрантів. (Комітет Європейського парламенту з питань культури та освіти, 2008). Країни Центральної та Східної Європи, а також Мальта, Латвія, Литва та Болгарія займають найнижчі позиції у розвитку міжкультурної освіти.

Висновки. Підсумовуючи цей період, слід зазначити, що впродовж останнього десятиріччя освітня політика ЄС визначила

більшу увагу ролі міжкультурної освіти у зміцненні соціальної єдності проти соціальної ізоляції та нерівності, а також розвитку людського та соціального капіталу. Міжнародні організації стали більш актуальними в національних процесах формування політики, що спричинило більш обґрунтовану підтримку МО. Численні дослідження вказують на різні реформи в дошкільній, середній школі, вищих навчальних закладах та навчанні дорослих щодо впровадження МО. Збільшено обсяги досліджень, а також започатковано і розпочато велику кількість проектів, зосереджених на міжкультурній освіті. Було зазначено, що освіта на всіх рівнях є ключовою частиною процесу інтеграції для мігрантів: починаючи з дошкільної освіти та закінчуючи освітою для дорослих.

Вивчення офіційних документів ЄС продемонструвало важливий прогрес у розвитку міжкультурної освіти ЄС в рамках загальної освітньої політики, хоча ще зарано говорити про створення окремої галузі з міжкультурної освіти. Європейська Комісія робить акцент на тому, що освіта відіграє вирішальну роль у допомозі мігрантам інтегруватися у суспільство приймаючої країни. Вивчення мови приймаючої країни залишається основним компонентом МО, і існує сильна політика багатомовності, про що йдеться в більшості документів. Загалом, політика МО передбачає заохочення (в деяких країнах - ініціювання) шкіл, коледжів та університетів розглядати програми МО в рамках своєї діяльності. Міжкультурна освіта з часом розуміється по-різному. Якщо в 1970-1980-х роках це було пов'язано переважно з питаннями вивчення мови - сьогодні це пов'язано з забезпеченням соціальної згуртованості в культурному плюралістичному суспільстві. Існує певна зміна мови офіційних документів від "сприяння інтеграції дітей іммігрантів" до "надання їм підтримки та можливостей, необхідних для того, щоб стати активними

та успішними громадянами, і надати їм повний спектр можливостей". Найважливіша зміна полягає у твердженні, що культурно різноманітне суспільство, міжкультурна та мультикультурна освіта є для всіх студентів, а не тільки для студентів меншин та іммігрантів. Очевидно, що шлях інтеграції мультикультуралізму в національну культурну політику в багатьох країнах є повний проблем, тисків та труднощів. Освітня політика ЄС якісно відрізняється від національних систем освіти держав-членів, з точки зору їх обсягу, мандатів, можливостей та управління [26, с.128].

Упродовж останнього десятиріччя чиновники ЄС заявляють, що термінологія МО не визнається всіма країнами-членами ЄС, вона має різноманітні значення, що призводить до того, що деякі педагогічні практики є контпродуктивними. Кожна країна має свої традиції, законодавчі органи та культури, а також політичні структури. У деяких країнах існують певні прогалини між законодавством, політикою та реалізацією, слабкими зв'язками між теорією, офіційною політикою та практикою, реалізацією цієї політики на інституційних рівнях. Численні дослідники повідомляють про значний розрив на національному рівні, який очікують від уряду щодо міжкультурної освіти та саме впровадження міжкультурної освіти. У офіційних документах лише трохи згадується про зміст навчального плану та шкільних підручників. Школи більшості країн не зобов'язані та й не фінансуються для впровадження та розвитку міжкультурного навчання та освіти. Побудова мультикультурного середовища, а також забезпечення мультикультурної діяльності ще не є обов'язковими для більшості освітніх установ Європи. Тим не менше, загальне зростання міжкультурних курсів в галузі підготовки вчителів можна розглядати як позитивний розвиток, проте всебічної та обов'язкової інтеграції міжкультурних питань все ще бракує. Необхідно розробити правові

стимули для навчання вчителів. Потреба в міжкультурній компетенції була сформульована в офіційних документах, але на практиці вона в основному залишається розглядатися застосованою та сприйматися в контексті ділової освіти. Внаслідок домінування неоліберального порядку денного в освітній політиці в цілому цілі МО є дуже прагматичними - акцент полягає в тому, щоб допомогти мігрантам інтегруватися в суспільства приймаючих країн, а не навчати людину з певними міжкультурними знаннями, навичками та компетенцією. Зрозуміло, що незважаючи на досягнуті вище цілі наднаціональної політики, на національному рівні в багатьох країнах потрібні додаткові дії.

Потенційні диспропорції щодо МО спостерігаються у вищих навчальних закладах. Школи залишаються центральним місцем для підтримки таких навичок та вмінь жити разом у культурному різноманітті. Тим не менше, враховуючи їх актуальність для соціального та політичного життя, сфера міжкультурною компетенцією набагато ширша, ніж формальна освіта. Міжкультурна освіта не повинна обмежуватися освітніми закладами та навчальними програмами. Вона повинна також стосуватися всього суспільства. На рівні навчальних та культурних установ Рада Європи підкреслює важливість співпраці всіх зацікавлених сторін у навчальному процесі (школа, сім'я, місцеві громади, засоби масової інформації та ін.) та пропонує узгоджену політику спільно з економічними, політичними та соціальними агентами сприяти рівним можливостям для окремих осіб та культурних спільнот.

Література:

1. *Wahlstrom, N.(2016) A third wave of European education policy: transnational and national conceptions of knowledge in Swedish curricula. European Educational Research Journal. Vol.15(3), pp. 298-313*
2. *Porcher, L. (1979). Second Council of Europe Teachers' Seminar on the "The education of migrant children: intercultural pedagogy in the field. Report Strasbourg: Council of Europe (CCCO)*
3. *Puzic, S. (2007) Intercultural education in the European context: analysis of the selected European curricula. Metodica.15 (2008). 390-407.*
4. *Batelaan, P. Coomans, F.(1995) The International Basis for Intercultural Education Including Anti-Racist and Human Rights Education. Council of Europe. Strasbourg.*
5. *Batelaan P.(1995). Developing a Democratic Multicultural European Society: the Role of Education. Available at: <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/settlement-and-multicultural-affairs/programs-policy/a-multicultural-australia/programs-and-publications/1995-global-cultural-diversity-conference-proceedings-sydney/culture-education-and-language/developing-a-democratic-multicultural>*
6. *Council of the EU (2001). The concrete future objectives of education and training systems. Report from the Education, Youth and Culture Council. Available at: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/*
7. *Council of Europe (2002).The New Challenges of IE: Religious Diversity and Dialogue in Europe. Strasbourg, Council of Europe.*
8. *Athens Declaration (2003) http://www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/education/Standing_conferences/e.21stsessionathens2003.asp#TopOfPage*
9. *Heckmann, F.(2008) Education and migration: strategies for integrating migrant children in European schools and societies (Brussels, European Commission)*

10. Hill, I. (2007) *Multicultural and International Education: Never the Twain Shall Meet?* *International Review of Education*, Vol.53, No.3 (May, 2007), pp.245-264
11. Coulby, D. (2006). *Intercultural education: theory and practice*. *Intercultural Education*, 17:3, 245-257. DOI:10.1089/14675980600840274
12. Levinson, M.(2010) *Mapping Multicultural Education*. In the *Oxford Handbook of Philosophy of Education*, ed. Harvey Siegel, 428-450. Oxford; New York: Oxford University Press.
13. Zilliacus, H.&Holm G.(2009)*Intercultural Education and Multicultural Education: The Same or Different?* Conference: ECER 2009. Available at <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/21/contribution/39040/>
14. Otten, M. (2003) *Intercultural Learning and Diversity in Higher Education*. *Journal of Studies in International Education*. Vol. 7, No.1, 12-26.
15. Bleszynska, K. (2008) *Constructing intercultural education*. *Intercultural Education*, 19:6, 537-545
16. UNESCO (2006). *UNESCO Guidelines for Intercultural Education*. Paris: UNESCO.
17. UNESCO (2008). *The 2nd UNESCO world report in cultural diversity: investing in cultural diversity and intercultural dialogue*. Available at: <http://www.unesco.org/new/en/resources/report/the-unesco-world-report-on-cultural-diversity/>
18. European Parliament's Committee on Culture and Education (2008). *Intercultural Education at School*. Available at: [www.europarl.europa.eu/.../2008/.../IPOL-CULT_ET\(2008\)](http://www.europarl.europa.eu/.../2008/.../IPOL-CULT_ET(2008))
19. UNESCO (2009) *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*. Available at: unesdoc.unesco.org/images/0018/001847/184755e.pdf

20. Council of the EU (2009) "Council Conclusions on the Education of Children with Migrant Background" Available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/111482.pdf
21. Living together. Combining diversity and freedom in 21st-century Europe (2011). Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe. Available at <https://cps.ceu.edu/news/2011-05-17/living-together-combining-diversity-and-freedom-in-21st-century-europe-a-report>
22. European Commission (2016) "Education policies to foster tolerance in children/and young people in the EU". Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2016
23. Faas D., Hadjisoteriou Ch., & Angelides P. (2014) Intercultural education in Europe: policies, practices and trends. *British Educational Research Journal*. Vol.40, No.2, April 2014, pp.300-318
24. Faas, D. (2011). The Nation, Europe, and Migration: A comparison of geography, history, and citizenship education curricula in Greece, Germany, and England *CURRICULUM STUDIES*, VOL 43, NO 4, p.471-492
25. European Commission (2015). "Schools, VET and Adult education helping newly-arrived refugees in Europe Available at: ec.europa.eu/.../education.../education/.../school-vet-adult
26. Dale, R. (2009) Studying globalization and Europeanisation in Education: Lisbon, the Open Method of Coordination and beyond. In R.Dale and S.Robertson (eds) *Globalisation and Europeanisation in Education*. (Oxford: Symposium Books), 121-40